

Ks. Wojciech Zawadzki,
Wydział Nauk Historycznych i Społecznych UKSW w Warszawie

Zasoby archiwum parafialnego w Żuławkach na Żuławach Malborskich

Żuławki (niem. *Fürstenwerder*) usytuowane są na północy Żuław Malborskich w województwie pomorskim, w powiecie nowodworskim. Wieś wymieniana jest po raz pierwszy w dokumencie archiwalnym z 1352 roku. Wtedy też zbudowano tam pierwszy kościół parafialny pod wezwaniem Narodzenia Najświętszej Maryi Panny. Istniejąca obecnie świątynia pochodzi z 1841 roku. Po 1525 roku, w okresie rozszerzania się protestantyzmu w Prusach Królewskich, kościół w Żuławkach pozostał pod zarządem biskupów i proboszczów katolickich. Przy świątyni tej aż do XX wieku mieściła się siedziba dekanatu. Był to jeden z pięciu dekanatów dawnej diecezji pomezańskiej (sztumskiego, dzierzgońskiego, nowostawskiego, malborskiego, żuławskiego), które po jej sekularyzacji w XVI wieku pozostały przy wyznaniu katolickim w granicach Prus Królewskich. Po pierwszej wojnie szwedzkiej w 1637 roku kościół parafialny w sąsiedniej Niedźwiedzicy (niem. *Bärwalde*) stał się świątynią filialną Żuławek. Zapoczątkowana w tym samym roku unia personalna obu świątyń trwała nieprzerwanie do 1911 roku. W ciągu siedmiu wieków kościół parafialny w Żuławkach aż pięciokrotnie zmieniał przynależność diecezjalną (diecezja pomezańska, chełmińska, warmińska, gdańska, elbląska)¹.

W 1999 roku ówczesny proboszcz parafii w Żuławkach ks. Antoni Mikielwicz podjął decyzję o przekazaniu zachowanej kościelnej spuścizny archiwalnej do Archiwum Diecezji Elbląskiej. Archiwum parafialne przechowywane było w Żuławkach w zabezpieczonej szafie w kancelarii parafialnej. Nosilo ono ślady porządkowania zasobu w latach 60-tych lub 70-tych XX wieku. To wtedy materiał archiwalny został ułożony tematycznie i zaopatrzony w wykonane na kartonach hasła. Przymuszczenie porządkowanie archiwaliów żuławskich przeprowadził ks. Fryderyk Lulkowski, proboszcz w Żuławkach w latach 1961-1980. Kapłan ten znany był z zamiłowania do lokalnej historii i troski o zabytki i archiwalia².

Archiwum parafialne z Żuławek jest niekompletne. Trudno ustalić, kiedy dokumenty uległy zniszczeniu lub rozproszeniu, ale z całą pewnością nastąpiło to w trakcie II wojny światowej. W wyniku porządkowania i systematyzacji ocalałej spuścizny wyodrębnionych

¹ B. Schmid, *Die Bau- und Kunstdenkmäler des Kreises Marienburg*, w: *Die Bau- und Kunstdenkmäler der Provinz Westpreußen*, Bd. IV, Marienburg, Danzig 1919, s. 48; W. Zawadzki, *Duchowieństwo katolickie z terenu obecnej diecezji elbląskiej w latach 1821-1945*, Olsztyn 2000; W. Zawadzki, *Duchowieństwo katolickie oficjalatu pomezańskiego w latach 1525-1821*, tom II. Słownik, Elbląg 2009; M. Józefczyk, *Z dziejów religijnych Pomezanii w XVII wieku*, Tom I. *Synteza dziejów*, Malbork 2012; Tom II. *Źródła do dziejów XVII- wiecznej Pomezanii*, Malbork 2013.

² W. Zawadzki, *Duchowieństwo katolickie z terenu obecnej diecezji elbląskiej*, s. 236.

zostało zaledwie 100 jednostek archiwalnych. Wiele dokumentów otrzymało własne sygnatury, chociaż pierwotnie z całą pewnością stanowiły fragment większych poszytów. Skala rozproszenia lub zniszczenia zasobu żuławskiego widoczna jest szczególnie w porównaniu do innych opisanych już zespołów archiwalnych z terenu Żuław Malborskich i Powiśla. Wiadomo, że nie ocalały żadne *acta decanalia* a księgi beneficjów i finansów parafii są w ilości śladowej³.

Zasoby archiwum parafialnego w Żuławkach mieszczą się w cezurze czasowej 1637-1976. Tradycyjnie dużą wartość poznawczą przedstawiają protokoły wizytacyjne od XVII do XX wieku. Dokumenty takie zachowały się dla lat: 1637, 1641, 1647, 1659, 1669, 1724, 1749, 1755, 1763, 1765, 1783, 1787 (w odpisach), 1806, 1831, 1833-1837, 1842-1843, 1858, 1863-1911, 1927, 1936, 1938, 1941⁴. Na uwagę zasługują także wypisy historyczne z pelplińskich archiwaliów sporządzone przez proboszczów żuławskich w pierwszej połowie XX wieku (sygn. 1, 2, 65, 79). Większość dokumentacji archiwalnej z Żuławek dotyczy szeroko rozumianego życia religijnego w parafii.

Integralną część prezentowanego archiwum parafialnego stanowią zachowane księgi metrykalne z Żuławek i Niedźwiedzicy przechowywane aktualnie w Archiwum Diecezji Elbląskiej: Niedźwiedzica, księga ślubów 1912-1936; Żuławki, księgi chrztów 1701-1810, 1810-1849, 1838-1865, 1866-1936, 1936-1948; Żuławki, księgi ślubów 1701-1810, 1810-1849, 1838-1903, 1904-1946; Żuławki, księgi zgonów 1701-1810, 1810-1869, 1838-1855, 1869-1944⁵.

Sygnatura	Lata	Nazwa
1	1637-1783	Wizytacje Sporządzone w XVIII i XX wieku odpisy protokołów wizytacyjnych z lat 1637, 1641, 1647, 1659, 1669, 1755, 1765, 1783.
2	1724-1787	Wizytacje Sporządzone w XX wieku odpisy protokołów wizytacyjnych z lat 1724, 1749, 1783, 1787.
3	1763	Wizytacja Fragmenty odpisu protokołu wizytacyjnego.
4	1767-1775	Metrica baptisatorum Opłaty z tytułu pozwolenia na dysydenckie chrzty i śluby w parafii

³ Archiwum parafialne w Mątowach Wielkich liczy 378 jednostek archiwalnych, w Kończewicach 545 j.a., w Dzierzgoniu 165 j.a. (archiwalia zostały także rozproszone), superintendenty malborskiej 168 j.a. Por. W. Zawadzki, *Archiwum ewangelickiej superintendenty i parafii malborskiej. Próba analizy wstępnej*, Studia Elbląskie 2 (2000), s. 61-96; tenże, *Zasoby archiwum parafii Mątowy Wielkie*, Studia Elbląskie 4 (2002), s. 55-83; tenże, *Opis zasobu archiwalnego parafii w Kończewicach*, Rocznik Elbląski 22 (2009), s. 337-367; tenże, *Archiwum parafii św. Katarzyny w Dzierzgoniu*, Studia Elbląskie 13 (2012), s. 27-43.

⁴ Protokoły XIX-wieczne parafii w Żuławkach przechowywane są także w Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie (sygn. B 93, B 142, B 143).

⁵ W. Zawadzki, *Katolickie księgi metrykalne diecezji elbląskiej*, Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne 84 (2005), s. 373-393.

		żuławskiej.
5	1785-1786	Jährliche Kirchen-Rechnung Fragment sprawozdania finansowego. Inwentarz kościoła w Żuławkach.
6	1806	Wizytacja Protokół wizytacji parafii żuławskiej z 1806 roku.
7	1806-1888	Kirchen Bau-Sachen Odpis listu Fryderyka Wilhelma do bpa chełmińskiego Rydzyńskiego z 1806 roku w sprawie symultanizacji świątyń. Budowa nowego kościoła w Żuławkach.
8	1809	Verzeichnis der jährlichen Einkünfte Roczne dochody parafii. Synteza administracyjno-ekonomicznych podstaw funkcjonowania parafii.
9	1818-1838	Beneficium Ivo Rogowski Sprawy majątkowe po śmierci sufraganów chełmińskich i proboszczów w Żuławkach - Iwo Onufrym Rogowskim i Janie Jerzym Wilkxyckim. Fundacja beneficjum Rogowskiego.
10	1819-1917	Schulsachen Personalne i finansowe sprawy szkoły w parafii żuławskiej.
11	1821-1827	Reparaturbau des Organisten- und Schulhauses Remont organistówki i szkoły w Żuławkach.
12	1821-1843	Orgelbau-Fürstenwerder Budowa nowych organów w Żuławkach.
13	1823	Nachweisung Kirchen, Pfarr und Schulgebäuden Opis wszystkich budynków parafialnych w Żuławkach i Niedźwiedzicy.
14	1823-1905	Kirchenvorstands-Wahlen Rada parafialna. Wybory nowych członków rady.
15	1829	Pfarrer und Schullehrer Sprawozdanie o proboszczach i nauczycielach w parafii żuławskiej.
16	1829-1910	Finanse-Varia Pisma dotyczące różnych spraw finansowych parafii.
17	1831	Wizytacja Protokół wizytacji z 1831 roku. Korespondencja z władzami świeckimi dotycząca parafii żuławskiej.
18	1831-1853	Sicherheitsregeln gegen Kirchendiebstahl Zabezpieczenie budynków kościelnych przed włamaniem.
19	1833-1837	Wizytacje Fragmenty protokołów wizytacyjnych.
20	1833-1900	Schulsachen Sprawy szkolne. Nadzór nad nauczaniem konfesyjnym, nauczyciele i organiści, finanse.
21	1837	Andreas Ringe Wyrok sądowy w sprawie ziemi parafialnej dzierżawionej przez Andrzeja Ringe
22	1839	Einkünfte Dochody parafii żuławskiej. Opłaty z tytułu iura stolae.
23	1842-1843	Wizytacje Protokoły wizytacyjne.

24	1844-1886	Einparrungs-Urkunde Opieka duszpasterska proboszczów żuławskich nad katolikami z terenu Mierzei Wiślanej.
25	1846-1882	Erkenntnisse in der Kalende-Ablösungs-Angelegenheit Dokumenty dotyczą dochodów parafii z tytułu kolędy. Procesy sądowe w tych sprawach.
26	1852-1854	Feuerversicherung Ubezpieczenie przeciwpożarowe parafii żuławskiej.
27	1852-1944	Pfarrland Dzierżawa ziemi parafialnej. Verhandlungen mit der evangelischen Gemeinde
28	1856	Uzgodnienia w sprawie pochówków ewangelików na cmentarzu parafialnym.
29	1857-1876	Recess Procesy sądowe w sprawach finansowych. Vertrag
30	1857-1904	Umowa rady parafialnej z okolicznymi mieszkańcami w sprawie melioracji terenu.
31	1858	Wizytacja Protokół wizytacyjny z 1858 roku.
32	1858-1914	Schulbau der kath. Schule in Fürstenwerder Budowa szkoły katolickiej w Żuławkach.
33	1859-1913	Neubau des Pfarrstalles und Scheune Budowa parafialnej stajni i stodoły.
34	1860-1877	Osterkommunikanten Lista osób przystępujących do wielkanocnej Komunii św.
35	1861	Recess Wyrok w sprawie świadczeń na rzecz parafii w Żuławkach.
36	1861-1862	Pfarrhaus Nowe piece w plebanii. Prace remontowe. Manual Acten in Sachen Fürstenwerder wider
37	1863-1865	Neumünsterberg Spór proboszczów żuławskich z mieszkańcami Nowej Kościelnicy o finanse.
38	1863-1882	Neubau des Pfarrhauses Finansowanie budowy nowej plebanii w Żuławkach.
39	1863-1905	Eheschliessung Dokumenty dotyczące zawieranych związków małżeńskich.
40	1864-1919	Reparaturbauten bei der Kirche zu Fürstenwerder Remonty w kościele i budynkach parafialnych w Żuławkach.
41	1865-1868	Kalende Dochody z tytułu kolędy w parafii żuławskiej.
42	1868-1875	Pfarrkapital Sprawy finansowe parafii.
43	1871-1880	Nowe drogi Wytyczanie nowych dróg w okolicy Niedźwiedzicy.
44	1871-1905	Deichbeiträge Podatek wałowy.
45	1872-1939	Firm-Register Bierzmowani w parafii żuławskiej.

46	1873-1884	Acten über die Auseinandersetzung nach dem Tode des Pfarrers Andreas Lingnau Sporne sprawy finansowe po śmierci proboszcza Andrzeja Lingnau.
		Recess
47	1874-1877	Rozstrzygnięcie prawne w sprawie obciążeń finansowych okolicznych gospodarzy na rzecz proboszcza i organisty w Żuławkach.
		Acten und Rezesse
48	1874-1905	Rozstrzygnięcia prawne w sprawach finansowych. Finanse parafii i proboszcza.
49	1876-1920	Kirchenvorsteher Wybory rady parafialnej.
		Questiones synodales
50	1883-1911	Protokoły wizytacyjne parafii sporządzone za czasów proboszcza A. Behrendta (1883-1911).
51	1884-1919	Versicherung Ubezpieczenie zabudowań parafialnych.
		Rezess
52	1885	Rozstrzygnięcie prawne w sprawie spornej między parafią a gospodarzami żuławskimi.
53	1885-1911	Reparatur der Orgel Remont organów w kościele w Żuławkach.
		Odpust
54	1895	Przywilej odpustowy Leona XIII dla kościoła w Żuławkach z 23 stycznia 1895 roku.
55	1886	Inventarium Verzeichnis Inwentarz parafii żuławskiej.
		Stallgebäude
56	1888	Rysunek techniczny nowego parafialnego budynku gospodarczego w Żuławkach.
		Verzeichnis der in Fürstenwerder – Bärwalde gehaltenen Predigten
57	1889-1900	Tematy kazań głoszonych w kościele w Żuławkach i Niedźwiedzicy.
58	1889-1906	Proclamations ecclesiasticae diversae Księga ogłoszeń parafialnych.
59	1889-1911	Kirchhofsakten Dokumenty dotyczą cmentarzy w Żuławkach i Niedźwiedzicy.
60	1889-1934	Osterkommunikanten Lista osób przystępujących do wielkanocnej Komunii św.
		Schulsachen
61	1900-1927	Sprawy szkolne. Nadzór nad nauczaniem konfesyjnym, nauczyciele i organiści, finanse..
		Arbeiterverein
62	1904	Jeden dokument dotyczący założenia Katolickiego Stowarzyszenia Robotników w parafii żuławskiej.
		Kuratie Bärwalde
63	1904-1920	Ustanowienie samodzielnej placówki duszpasterskiej w Niedźwiedzicy.

64	1906	Pfarrer Andreas Behrendt – Hypotheken Sprawa sądowa dotycząca hipotek proboszcza Behrendta.
65	1906-1927	Notizen aus Visitationsberichte und Pfarrakten Notatki i wypisy źródłowe proboszcza Bernarda Zimmermanna do prezbiterologii parafii żuławskiej. List prof. G. Lühra z Braniewa z wypisami historycznymi.
66	1907	Parochi et Commendarii Doprowadzona do 1907 roku prezbiterologia parafii żuławskiej.
67	1908-1912	Behrendt Sprawy spadkowe po śmierci proboszcza i jego siostry.
68	1908-1939	Kirchenvorsteher-Wahlen Wybory radnych parafialnych. Metrica sponsaliorum in ecclesia parochiali Fuerstenwerdensi et Baerwaldensi
69	1908-1946	et Baerwaldensi Księga narzeczonych parafii żuławskiej.
70	1910-1911	Kirchhofzaun Budowa ogrodzenia kościelnego.
71	1910-1935	Osterkommunikanten Lista osób przystępujących do Komunii św. Wielkanocnej.
72	1914-1943	Istandsatzungen an Schule, Pfarrhaus und Kirche Wyposażenie kościoła, szkoły i plebanii w Żuławkach. Ruralkapitel
73	1916	Odpis zarządzeń biskupich w sprawie konferencji dla duchownych.
74	1916	Eschenbäume Jesiony na terenie parafialnym w Niedźwiedzicy.
75	1920-1940	Fürstenwerder Schule Nauczanie katolickie w parafii.
76	1924-1946	Statistisches Informacje statystyczne dotyczące parafii w Żuławkach.
77	1927-1941	Visitationsbericht Protokoły wizytacyjne parafii z 1927, 1936, 1938 i 1941 roku.
78	1929-1931	Orgelbau Budowa nowych organów w kościele w Żuławkach. Wypisy historyczne
79	1931-1955	Wypisy z dokumentów archiwalnych dotyczące historii parafii Żuławki. Informacje o powodziach w latach 1741, 1780, 1783, 1816. Odpisy przywilejów królewskich z XVI wieku dla Żuławek. Wiele wypisów dotyczy proboszczów i nauczycieli żuławskich.
80	1932-1944	Steuer Sprawy podatkowe.
81	1935-1848	Osterkommunikanten Lista osób przystępujących do wielkanocnej Komunii św.
82	1938-1939	Vorhallenbau Budowa zachodniego przedsionka kościoła w Żuławkach. Glocken-Sachen
83	1942-1943	Wyposażenie kościelne, w tym dzwon, przejęte na cele militarne. Seelsorge
84	1943-1944	Materiały duszpasterskie ordynariatu biskupiego w Gdańsku dotyczące m.in. duszpasterstwa dzieci, formacji duchowej, encykliki papieża. Statystyka i charakterystyka wkładu Kościoła

85	1976	katolickiego w III Rzeszy w życie społeczno-religijne podczas II wojny światowej (24 października 1944). Projekt ołtarza Nowy ołtarz w kościele w Żuławkach.
86	Lata 70-te (?) XX wieku	Fotografie Zdjęcia obrazów w kościele w Żuławkach przed i po konserwacji.

Księgi kasowe

87	1775-1850	Calenda et decima Dochody z tytułu kolędy i dziesięciny. Księga zawiera także odpisy dokumentów i zarządzeń władz kościelnych i świeckich.
88	1798-1878	Ausgaben der Römisch Catholischen Pfarr-Kirche zu Fürstenwerder Księga zawiera także wiele odpisów zarządzeń władz kościelnych i świeckich. Dochody z tytułu dzierżawy ziemi parafialnej
89	1811-1854	Księga zapoczątkowana w 1767 roku przez proboszcza żuławskiego Teodora Siemińskiego. Najstarsza część księgi została wyrwana.
90	1854	Beläge zu der Kirchenrechnung.
91	1867-1885	Księga kasowa
92	1888-1911	Journal über Einnahme und Ausgabe bei der Kirchenkasse der kath. Pfarrkirche zu Fürstenwerder.
93	1889	Rechnungen über Einnahme und Ausgabe bei den Benefizien und anderen Fonds der Pfarrkirche zu Fürstenwerder.
94	1895	Rechnungen über Einnahme und Ausgabe bei den Benefizien und anderen Fonds der Pfarrkirche zu Fürstenwerder.
95	1900	Ziemia parafialna Sporządzony pod koniec XIX wieku plan usytuowania ziemi parafialnej.
96	1901	Rechnung über Einnahme und Ausgabe bei der Filialkirche zu Baerwalde.
97	1903	Rechnung über Einnahme und Ausgabe bei dem Pfarrfonds zu Fürstenwerder.
98	1905	Rechnung über Einnahme und Ausgabe bei der Filialkirche zu Baerwalde.
99	1915-1948	Księga kasowa Na str. 147-158 adnotacja proboszcza o losach utensyliów kościelnych po II wojnie światowej.
100	1946-1965	Przejęcie poewangelickich budynków kościelnych i ziemi na katolickie cele.